

DOI: <https://doi.org/10.31648/apr.6956>

Data przesłania artykułu: 30 maja 2021 r.

Data akceptacji artykułu: 16 czerwca 2021 r.

**„BIEDNE LIZY” NIKOŁAJA KARAMZINA
I WASILIJA FIODOROWA.
ZE STUDIÓW NAD UKŁADAMI FABULARNYMI
W LITERATURZE ROSYJSKIEJ
PRZEŁOMU XVIII I XIX WIEKU**

Magdalena Dąbrowska

Uniwersytet Warszawski, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

Abstrakt: Artykuł zawiera porównanie opowieści Nikołaja Karamzina *Biedna Liza* (1792) i dramatu w 5 aktach Wasilija Fiodorowa *Liza, czyli skutki dumy i uwiedzenia* (1804) w kontekście naśladownictw *Biednej Lizy* i rozwoju rosyjskiej literatury sentymentalnej. Wykorzystana została metoda Kazimierza Bartoszyńskiego. Przedmiotem omówienia jest fabuła (zdarzenia i ich finał) oraz koncepcja postaci (np. chłopskie pochodzenie Lizy i jej matki w opowieści Karamzina – nieznane pochodzenie społeczne Lizy i jej ojca w dramacie Fiodorowa, nieszczęśliwe zakończenie w opowieści Karamzina – szczęśliwe zakończenie w dramacie Fiodorowa).

Słowa kluczowe: Nikołaj Karamzin, *Biedna Liza*, Wasilij Fiodorow, *Liza, czyli skutki dumy i uwiedzenia*, sentymentalizm, fabuła, naśladownictwo, proza, dramat

Submitted on May 30, 2021

Accepted on June 16, 2021

THE “POOR LIZAS” BY NIKOLAY KARAMZIN AND VASILY FYODOROV. A STUDY OF FICTIONAL PATTERNS IN RUSSIAN LITERATURE AT THE TURN OF THE 18TH AND 19TH CENTURY

Magdalena Dąbrowska

University of Warsaw, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

Abstract: This article offers a comparison of the story *Poor Liza* by Nikolay Karamzin (1792) and the drama in five acts *Liza, or the Consequences of Pride and Seduction* by Vasily Fyodorov (1804) and examines them in the context of other imitations of *Poor Liza* and the development of Russian sentimental literature. To achieve these objectives, Kazimierz Bartoszyński's method has been used. The plots (the events and their resolution) as well as the concept of the characters are discussed in detail (for instance, the peasant origin of Liza and her mother in Karamzin's story vs the unknown social background of Liza and her father in Fyodorov's drama, the unhappy ending of Karamzin's story vs the happy ending of Fyodorov's drama).

Keywords: Nikolay Karamzin, *Poor Liza*, Vasily Fyodorov, *Liza, or the Consequences of Pride and Seduction*, sentimentalism, plot, imitating, prose, drama

W 1792 roku Nikołaj Karamzin (1766–1826) opublikował w założonym przez siebie czasopiśmie „Moskowskij żurnał” opowieść *Biedna Liza* (*Бедная Лиза*) [Карамзин 1792, 238–277]. Wydawana wiele razy nie tylko za życia autora, lecz także po jego śmierci w osobnych edycjach książkowych, zbiorach dzieł pisarza i prozy oświeceniowej oraz antologiach utworów o tematyce miłosnej, przekładana na języki obce, komentowana, zarówno w tonie uznania za nowatorstwo w zakresie narracji i koncepcji postaci, jak i ganienia za naiwność i czułośćkowość, wreszcie wystawiana na scenie zapisała się w dziejach literatury jako pozycja klasyczna, lektura wielu pokoleń czytelników i częsty przedmiot studiów literaturoznawczych.

W 1804 roku Wasilij Fiodorow (ur. ok. 1778 – zm. nie wcześniej niż w 1833 roku) wydał w Moskwie dramat w pięciu aktach *Liza, czyli Skutki dumy i uwiedzenia* (*Лиза, или Следствия гордости и обольщения*). Drugie wydanie

– petersburskie – wyszło w 1817 roku [Федоров 1817], prawie dwa wieki później stając się podstawą zamieszczenia w antologii dramatu sentymentalnego przygotowanej pod redakcją Natalii Piwowarowej przez Rosyjską Akademię Sztuki Teatralnej [Федоров 2005, 165–198]¹. Na początku XIX wieku wielokrotnie wystawiany – 22 razy w Petersburgu w latach 1803–1822 i tyleż w Moskwie w latach 1804–1819 – odszedł następnie w zapomnienie, mogąc liczyć co najwyżej na wzmianki wąskiego grona badaczy. Co więcej, za „dawno zapomniane” uznawano dramaty W. Fiodorowa już w XIX wieku. Znanych jest ich dziewięć, od wystawionego w 1802 roku *Żołnierza rosyjskiego, czyli Dobrze być prawym ranem* (*Русский солдат, или Хорошо быть добрым господином*) do *Udanego oszustwa* (*Удачный обман*) z 1824 roku. Autor był też poetą i tłumaczem, głównie bajek Ezopa. Określeniem „dawno zapomniane” posłużył się Piotr Karatygin, wspominając *Lizę, czyli Skutki dumy i uwiedzenia* w kontekście głośnej komedii Aleksandra Gribojedowa *Mądremu biada* [Каратыгин online]². Jeżeli mówić o miejscu sztuki W. Fiodorowa w dziejach literatury rosyjskiej, to właśnie w kontekście komedii A. Gribojedowa. Chodzi o odnotowany przez P. Karatygina epizod na spotkaniu towarzyskim: W. Fiodorow wziął do ręki rękopis *Mądremu biada*, przygotowany przez A. Gribojedowa do głośnego odczytania zgromadzonym gościom, stwierdzając, że ma on solidną wagę, porównywalną z jego *Lizą, czyli Skutkami dumy i uwiedzenia*; mimo zapewnień W. Fiodorowa, iż żartował, a także gorączkowych prób załagodzenia sytuacji przez gospodarza salonu, który – również dla żartu – wysłał niefortunnego dowcipnisia do zajęcia miejsca w ostatnim rzędzie krzeseł, obrażony A. Gribojedow przystąpił do czytania *Mądremu biada* dopiero po opuszczeniu sali przez W. Fiodorowa. P. Karatygin podsumował całą scenę słowami: „dramatopisarz z powodu swojego nieszczęsnego dramatu miał odegrać komiczną rolę, a z kolei komediopisarz o mało co nie odegrał dramatu z powodu swojej komedii” [Каратыгин online].

Opowieść N. Karamzina i dramat W. Fiodorowa „spotykały się” już w refleksji naukowej. Jeśli w poszukiwaniu owych „miejsc spotkań” wyjść poza opracowania naukowe na temat literatury rosyjskiej przełomu XVIII i XIX stulecia, to znajdzie się pośród nich wystawa w Rosyjskiej Bibliotece Państwowej w Moskwie, zorganizowana w 2016 roku z okazji 250. rocznicy urodzin Karamzina [zob. *Исполн...* 2016]: wydanie książkowe *Biednej Lizy* z 1796 sąsiadowało na niej

¹ Publikacja ta stanowi podstawę rozpatrzenia dramatu W. Fiodorowa w niniejszym artykule. Została ona opatrzona podstawowymi danymi bibliograficznymi jego wydań i statystyką wystawień [zob. Федоров 2005, 299]. Różnice między poszczególnymi wydaniem dramatu będą odnotowywane i komentowane w przypisach.

² Tu i dalej przekład (także – poza *Mądremu biada* Aleksandra Gribojedowa – tytułów dzieł literackich) własny – M.D.

z wydaniem *Lizy, czyli Skutków dumy i uwiedzenia* z 1803 roku. Wraz ze zbiorem poetyckim Iwana Dmitrijewa *I moje bagatele (И мои безделки)*, dumami Kondratija Rylejewa, dramatem Siergieja Glinki *Natalia, córka bojarska (Наталья боярская дочь)* i mającą taki sam tytuł powieścią poetycką Aleksandra Mieszczewskiego oraz dramatem Nikołaja Iljina *Liza, czyli Triumf wdzięczności (Лиза, или Торжество благодарности)* sztuka Wasilija Fiodorowa znalazła się w dziale *Naśladownictwa N.M. Karamzina i przeróbki jego dzieł przez innych twórców* [zob. *Исполн...* 2016, 158–160]³. W tym samym kluczu ujmowano wymienione utwory w XIX wieku. „Nijak nie mogę przywyknąć do dramatów zaczerpniętych z opowieści Karamzina. Opowieści te same w sobie są zachwycające, lecz na scenie – niemożliwie męczące i nudne. (...) *Liza* Fiodorowa jest nudna, a *Natalia* Glinki (...) jeszcze nudniejsza” – pisał w 1806 roku Stiepan Żychariow [Жихарев online]. Za wyrosłą z tradycji *Biednej Lizy* uważa się jeszcze jedną sztukę W. Fiodorowa – *Miłość i snotę (Любовь и добродетель)* z 1803 roku [por. *Николай Михайлович Карамзин...* 1999, 196].

Do wzorowania się na Karamzinowskiej opowieści o biednej Lizie W. Fiodorow przyznał się w podtytule dramatu, określając go jako „zaczerpnięty z biednej Lizy Pana Karamzina” [Федоров 1817, б.н.с.]⁴. Co do tego nie mieli wątpliwości także recenzenci sztuki. W recenzji zamieszczonej w czasopiśmie „Wiestnik Jewropy” w 1811 roku czytamy: „Wydaje się, że jest pewne podobieństwo między tą *Lizą* teatralną i inną *Biedną Lizą*. Jestem przekonany, że wszyscy rozumieją mnie i nikt nie zacznie pytać: co to za *Biedna Liza*?” [Лиза... 1811, 65]. Słowo „recenzja” zostało użyte w odniesieniu do tego artykułu umownie, znajdujemy w nim bowiem nie ocenę dramatu W. Fiodorowa (co najwyżej możemy wyczuć, że autor pisze o nim z ironią), lecz rozważania o okolicach podmoskiewskiego Klasztoru Simonowskiego, które stały się celem odwiedzin czytelników opowieści N. Karamzina [zob. Топоров 1995, passim], a także o jej tytułowej postaci, która (tu znów daje o sobie znać ironiczny dystans autora) sławą dorównała herosom homeryckim i zepchnęła na plan dalszy wielu bohaterów historii rodzimej. Przez samego dramaturga i pierwszych komentatorów jego utworu odbiorcy zostali

³ Poszczególne utwory napisane pod wpływem *Biednej Lizy* są czasem mylone ze sobą, by wymienić jako przykład pracę A.M. Fomiczewa o Gribojedowie, w której W. Fiodorowowi został przypisany dramat *Liza, czyli Triumf wdzięczności*, w rzeczywistości napisany przez Iljina [Фомичев 1982, 17]. Błąd powielili autorzy bibliografii dzieł N. Karamzina i ich opracowań [Николай Михайлович Карамзин... 1999, 223].

⁴ Na stronie tytułowej wydania z 1817 r. widnieje także data i miejsce premiery dramatu – Petersburg, 2 grudnia 1803 r. Informacje o *Biednej Lizie* jako źródle inspiracji oraz premierze petersburskiej pominięto w wydaniu z 2005 r.; zachowana została w nim dedykacja oraz jej rozwinięcie (z nawiązaniem do Katarzyny II) [por. Федоров 2005, 165, 299].

zaopatrzeni w klucz, który otwierał im drogę do jego odczytania przez uruchomienie skojarzeń literackich. Można zaryzykować stwierdzenie, że właśnie temu czytelnemu kluczowi – bodaj bardziej niż, jak sugeruje Tatiana Rodina, grze aktorskiej [Родина 1961, 81] – sztuka *Liza, czyli Skutki dumy i uwiedzenia* zawdzięcza wieloletnią obecność na scenach moskiewskich i petersburskich.

Problemem, przed którym stają badacze sztuki W. Fiodorowa, nie jest więc ustalenie źródła, z którego twórca czerpał inspirację. Autor jakby wspomniałomyślnie zdjął z nich obowiązek prowadzenia nad swoim dramatem studiów porównawczych o zorientowaniu genetycznym na ich wyjściowym poziomie. Wymagające odpowiedzi pytanie wykracza poza ten punkt wyjścia: jakim zmianom – szeroko rozumianym, od zasadniczych transformacji do drobnych przesunięć znaczeniowych – uległa opowieść o biednej Lizie pod piórem dramaturga w obszarze koncepcji postaci i przede wszystkim w warstwie zdarzeniowej? W rozpracowaniu tego problemu może okazać się przydatna propozycja metodologiczna Kazimierza Bartoszyńskiego, opierająca się na klasyfikacji figur fabularnych, rozumianych jako układ trzech faz pojedynczego zdarzenia: wprowadzenia sytuacji nowej, transformacji oraz rozwiązania [Bartoszyński 1976, 107]. Główne miejsce zajmują w jego podziale figury prezentujące procesy sprawcze, czyli czynności zmierzające do zmiany sytuacji wyjściowej, oraz figury o charakterze „poznawczym”, czyli takie, których układ polega na postawieniu problemu, ukazaniu zabiegów „rozszyfrowujących” i przedstawieniu osiągniętego rozwiązania [Bartoszyński 1976, 107–108]. W podobny sposób ujmował *Biedną Lizę* i inne Karamzinowskie opowieści Witold Kowalczyk [zob. Kowalczyk 1985, 117; por. Dąbrowska 2003, 154–155]. Wracając zaś do recenzji z czasopisma „Więstnik Jewropy”, można dodać, że coś z próby rozłożenia na „czynniki pierwsze” warstwy zdarzeniowej sztuki W. Fiodorowa – z zaznaczeniem różnic z *Biedną Lizą* – ma w sobie jej zakończenie: „Lizę zmieniają z biednej chłopki w córkę ziemianina, wnuczkę ważnego pana; tonącej Lizie przywracają życie; Lizę wydają za mąż za ukochanego Erasta” [*Луза...* 1811, 66].

Dramat Fiodorowa jest nazywany „kontynuacją” *Biednej Lizy* [Mazurek-Wita 1987, 120] z wyraźnie pomyślnym zakończeniem. Porzucona przez Erasta Liza co prawda targa się na swoje życie, ale zostaje odratowana; Erast wprawdzie porzucił ją dla bogatej wdowy Dobrosierdowej, z którą małżeństwo pozwoliłoby mu podreperować nadszarpnięty przez grę w karty majątek, ale ujawnienie tajemnicy pochodzenia dziewczyny – jej ojciec Matwiej nie jest włościaninem, lecz człowiekiem szlachetnie urodzonym, który przed laty opuścił rodzinny dom i zamieszkał na wsi, niedoszła żona Erasta okazuje się zaś siostrą Matwieja, a ciotką Lizy – pozwala Erastowi podjąć decyzję o powrocie do nieprzerwanie

i szczerze kochanej przez niego Lizy. Odratowanie Lizy i ujawnienie tajemnicy tworzą punkt kulminacyjny sztuki W. Fiodorowa, stanowią też o zasadniczej różnicy między nią a opowieścią N. Karamzina. Cała historia przybiera pod piórem dramaturga wyraźny wydźwięk melodramatyczny, charakterystyczny dla kultury literackiej i obyczajowości przełomu XVIII i XIX wieku. W *Biednej Lizie* tragedia tytułowej postaci „rozciągnęła się” na jej otoczenie: schorowaną starą matkę, niezdolną do życia po śmierci córki, oraz samego Erasta, który również zmarł niedługo po samobójstwie kochanki. W *Lizie, czyli Skutkach dumy i uwiedzenia* zdarzenia kończą się pomyślnie dla wszystkich, przy czym w sposób szczególny zostaje podkreślone to w odniesieniu do Erasta. W opowieści N. Karamzina wyrzuty sumienia nie pozwalają Erastowi dalej żyć, w ostatniej scenie dramatu W. Fiodorowa Erast zrzuca ciężar ze swojego sumienia. Ostatnie zdania wypowiedziane w dramacie przez Gordowa i Erasta niemal dosłownie powtarzają jej tytuł⁵. Krąg postaci w *Lizie, czyli Skutkach pychy i uwiedzenia* jest liczniejszy niż w *Biednej Lizie*: większość postaci z jednego utworu ma swoje „odpowiedniki” w drugim, niemniej w sztuce W. Fiodorowa pojawiają się obok nich postaci nowe (ojciec Dobrosierdowej – Gordow, stary sługa Erasta Osip, służący Gordowa), niektóre zostają wymienione na inne (zamiast matki Lizy występuje jej ojciec), rola części ulega wzmocnieniu i wyeksponowaniu (przyjaciółka Lizy – Katia). Tłem zdarzeń pozostaje niezmiennie Moskwa i jej okolice, o których Dobrosierdowa wypowiada się w sposób zbliżony do narratora *Biednej Lizy*: „Szczodrze obdarzyła przyroda Moskwę pięknymi okolicami!” [Федоров 2005, 176]. Miejscem niedoszłego samobójstwa Lizy jest rzeka, nie zaś – jak w opowieści N. Karamzina – staw; w obu utworach mowa jest o Klasztorze Simonowskim jako celu odwiedzin mieszkańców starej stolicy. Zamianę stawu na rzekę należy zaliczyć do korekt w obszarze treściowym, zmiana zakończenia z tragicznego na szczęśliwe (wraz z całym ciągiem prowadzących do niego epizodów) to już przykład zasadniczego zabiegu transformacyjnego. Na tym szczególnie etapie porównania *Biednej Lizy* oraz *Lizy, czyli Skutków dumy i uwiedzenia* warto odnieść się do wspomnianej metody badawczej K. Bartoszyńskiego. Zawartość zdarzeniowa *Biednej Lizy*, podobnie jak większości rosyjskich opowieści sentymentalnych, egzemplifikuje figurę prezentującą procesy sprawcze w jej pierwszej odmianie, realizującej następujący schemat: „Cel działań jako wyjście poza stan istniejący.

⁵ W poszczególnych wydaniach dramatu oraz pracach o nim tytułowe słowo „skutek” występuje bądź w liczbie pojedynczej („следствие” [por. Федоров 2005, 299]), bądź w liczbie mnogiej („следствия” [por. *Исполн...* 159]). W związku z użyciem go w końcowych wypowiedziach postaci w liczbie mnogiej, korespondującym z przebiegiem zdarzeń i ich wymową, ten właśnie wariant został przyjęty w niniejszym artykule. Pozostałe człony tytułu pozostają niezmiennie.

Seria operacji przezwyciężenia przeszkód lub dokonywanie «wymian». Realizacja (lub niezrealizowanie) celu, czyli stworzenie sytuacji nowej – pozytywnej lub negatywnej” [Bartoszyński 1976, 107–108] (tutaj jest to niezrealizowanie celu i stworzenie sytuacji negatywnej). Zawartość zdarzeniową *Lizy, czyli Skutków dumy i uwiedzenia* w pewnej mierze można opisać w taki sam sposób, niemniej – za sprawą obecności w niej wspomnianej tajemnicy – zasadne wydaje się odniesienie do niej także figury o charakterze „poznawczym” o układzie polegającym na „postawieniu problemu lub zagadki, ukazaniu szeregu zabiegów «badawczych» i «rozszyfrowujących» (prowadzących często do ujęć retrospektywnych) oraz na prezentacji osiągniętego rozwiązania” [Bartoszyński 1976, 108]. Powody osnucia dramatu na tajemnicy, o której aluzyjnie mowa jest od pierwszego aktu i której odsłonięcie następuje w punkcie kulminacyjnym, stanowiąc zwrot w losach postaci, wymaga dodatkowych wyjaśnień. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że dramaturg mógł kierować się chęcią uatrakcyjnienia sztuki, pobudzenia i utrzymania zainteresowania czytelnika czy widza. Przyciągnąć uwagę miał już sam tytuł, którego drugi człon sygnalizował perypetie miłosne i sposób postępowania bohaterów [por. Mazurek-Wita 1988, 7–17]. Niewykluczone, że autor dramatu był zaznajomiony z literaturą preromantyczną, obfitującą w tajemnicze sploty wypadków. Jego sztuka nie ma jednak charakteru preromantycznego, wyraźnie wykazuje cechy pisarstwa sentymentalnego, a część zastosowanych w niej rozwiązań mieści się w repertuarze szeroko rozumianej dramaturgii oświeceniowej (tradycyjny podział na akty i sceny, imiona znaczące, wyeksponowana rola monologu itd.). Najbliższa prawdzie wydaje się jeszcze inna odpowiedź na pytanie o powody wprowadzenia „wątku” tajemnicy: mogło chodzić o osłabienie konfliktu społecznego, zniwelowanie różnicy pochodzenia społecznego Lizy i Erasta, ażeby najzupełniej zgodne z ówczesnymi normami stało się połączenie ich węzłem małżeńskim. Obraz dramatu W. Fiodorowa byłby niepełny, gdyby nie uwzględnić jeszcze jednej cechy różniącej go od opowieści N. Karamzina, mianowicie silnego zorientowania dydaktyczno-moralizatorskiego, wyrażającego się w wielkiej obfitości sentencji padających z ust postaci. Większość z nich ma wydźwięk etyczny („Czyste sumienie jest najlepszą okolicznością”, „Umiarkowanie nie potrzebuje wiele”, „Złoto i nieczyste sumienie są nierozłączne” – mówi Osip), jednak zdarzają się również takie, które dotyczą sfery patriotycznej („Rosjanie zawsze zwyciężają” – mówi Liza na wieść o wstąpieniu Erasta do armii) [Федоров 2005, 168, 172, 173]. Wśród wypowiedzi postaci zwracają uwagę wreszcie takie, które odnoszą się do sytuacji włościan, zawierają apel o ich lepsze traktowanie (słowa Matwieja: „Pyszni ludzie! gardzicie swymi braćmi urodzonymi w biednej chacie!”), oraz te, które dotyczą relacji uczuciowych, dopełniając tym samym wymowę tytułu (słowa

Osipa skierowane do Erasta: „Za każdą łezkę wylaną przez uwiedzioną zapłacisz tysiącem cierpień”) [Фелоров 2005, 168, 173].

Badania nad dramatem W. Fiodorowa poszerzają wiedzę o bardzo wielu aspektach życia literackiego w Rosji przełomu XVIII i XIX stulecia. Nie ograniczają się one ani do zasięgu i sposobów oddziaływania prozy N. Karamzina na pisarzy jego czasów, czemu poświęcone były powyższe rozważania, ani do roli i miejsca *Lizy, czyli Skutków dumy i uwiedzenia* na deskach teatralnych, o czym wzmianka pojawiła się na początku. Porównanie utworów o „biednych Lizach” warto zakończyć słowami Mieczysława Brahmra, uzasadniającymi prowadzenie studiów nad spuścizną pisarzy z tła literackiego: „wielu z nich zyskało owego czasu niezwykłą popularność i (...) byli oni o wiele lepszym miernikiem przeciętnych upodobań, bardziej miarodajnymi świadkami swej epoki niż ich wielcy współzawodnicy, wyżsi artystem, (...) ale mniej lub bardziej odosobnieni pośród otaczającej ich zbiorowości” [Brahmer, 1961, 73].

Badania nad *Lizą, czyli Skutkami dumy i uwiedzenia* wzbogacają wiedzę o repertuarze gatunkowym oświeceniowego dramatopisarstwa rosyjskiego, jego ewolucji oraz związkach z literaturą zachodnioeuropejską. Sztuka W. Fiodorowa jest przykładem „dramatu łzawego”, rozpatrywanego – wraz z dramatem mieszczańskim czy operą komiczną – w kontekście „komedii i gatunków pokrewnych” [por. Mazurek-Wita 1987]. „Dramaty łzawe” wychodziły spod pióra już Michaiła Chieraskowa (np. *Przyjaciół niefortunnych – Друг несчастных*, 1774), w pierwszym okresie rozwoju sentymentalizmu datowanym na lata 1760–1775 [por. Dąbrowska 2003, 24–25], ale zainteresowanie nim zwiększyło się właśnie na przełomie XVIII i XIX wieku, wraz z osiągnięciem przez sentymentalizm szczytowej fazy rozwoju. W dramatopisarstwie rosyjskim czasów oświecenia widoczne jest przechodzenie od „potoków krwi” do „potoków łez” [por. Смолина 2001, 124], w czym „dramat łzawy” odegrał niemałą rolę. Przełom XVIII i XIX stulecia przyniósł w Rosji wielką popularność sztuk niemieckiego pisarza Augusta von Kotzebuego i w ich kontekście dramat W. Fiodorowa również może być omawiany [zob. Загорский 1940, 179; por. Dąbrowska 2013, 65–74]; nieprzypadkowo jedna z nich – *Nienawiść do ludzi i żal (Menschenhass und Reue)* – została włączona do antologii dramatu sentymentalnego w Rosji obok sztuki W. Fiodorowa [zob. Коцебю 2005, 199–275].

BIBLIOGRAFIA

- Bartoszyński Kazimierz. 1976. *O badaniach układów fabularnych*. „Pamiętnik Literacki” nr 1: 93–119.
Brahmer Mieczysław. 1961. *Niektóre perspektywy porównawczych studiów literackich w Polsce*. „Przegląd Humanistyczny” nr 5: 68–79.

- Dąbrowska Magdalena. 2003. *Rosyjska opowieść sentymentalna przełomu XVIII i XIX wieku*. Warszawa: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dąbrowska Magdalena. 2013. *Recepcja dramaturgii Augusta von Kotzebuego w Rosji w świetle czasopism przełomu XVIII i XIX wieku*. W: *Homo Communicans III*. Red. Janaszek K., Miturska-Bojanowska J. Szczecin: Volumina.pl: 65–74.
- Mazurek-Wita Halina. 1987. *Dramat rosyjski okresu Oświecenia (1765–1825). Ze studiów nad komedią i gatunkami pokrewnymi*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Mazurek-Wita Halina. 1988. *Tytuł w strukturze ideowo-artystycznej dramatów rosyjskich z lat 1760–1825*. „Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze” nr 11: 7–17.
- Kowalczyk Witold. 1985. *Proza Mikołaja Karamzina. Problemy poetyki*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Жихарев Степан. *Записки современника. Записки студента*. http://az.lib.ru/z/zhiharew_s_p/text_0040.shtml (доступ 1.03.2021).
- Загорский Михаил. 1940. *Пушкин и театр*. Москва–Ленинград: Государственно издательство „Искусство”.
- Исполни русской словесности. К 250-летию со дня рождения Николая Михайловича Карамзина. Каталог выставки*. 2016. Москва: Российская государственная библиотека.
- [Карамзин Николай]. 1792. *Бедная Лиза*. „Московский журнал” ч. 6, кн. 3: 238–277.
- Николай Михайлович Карамзин. Указатель трудов, литературы о жизни и творчестве 1883/1993*. 1999. Red. Либерман А.А. Москва: Издательская фирма „Восточная литература” РАН.
- [Каратыгин Петр]. *Записки Петра Андреевича Каратыгина 1805–1879*. (online) https://royallib.com/read/karatigin_petr/zapiski_petra_andreevicha_karatigina_18051879.html#0 (доступ 2.03.2021).
- Коцебу Август. 2005. *Ненависть к людям и раскаяние*. W: *Друг несчастных, или Пробуждение сердца. Драмматургия русского сентиментализма*. Red. Пивоварова Н.С. Москва: Издательство „ГИТИС”: 199–275.
- Лиза, или следствие гордости и обольщения, драма в 5 действиях*. 1811. „Вестник Европы” ч. LIX, № 17, сентябрь: 65–66.
- Родина Татьяна. 1961. *Русское театральное искусство в начале XIX века*. Red. Зограф Н.Г. Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Смолина Капиталина. 2001. *Русская трагедия. XVIII век. Эволюция жанра*. Москва: ИМЛИ РАН „Наследие”.
- Топоров Владимир. 1995. „Бедная Лиза” Карамзина. *Опыт прочтения*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет.
- Федоров Василий. 1817. *Лиза, или Следствия гордости и обольщения. Драма в пяти действиях*. Сочинение В. Федорова. Заимствованная из бедной Лизы Г-на Карамзина, изд. 2. Москва: В Типографии В. Плавильщикова.
- Федоров Василий. 2005. *Лиза, или Следствие гордости и обольщения*. W: *Друг несчастных, или Пробуждение сердца. Драмматургия русского сентиментализма*. Red. Пивоварова Н.С. Москва: Издательство „ГИТИС”: 165–198.
- Фомичев Сергей. 1982. *Грибоедов в Петербурге*. Ленинград: Лениздат.

REFERENCES

- Bartoszyński Kazimierz. 1976. *O badaniach układów fabularnych*. „Pamiętnik Literacki” no 1, pp. 93–119. (In Polish)
- Brahmer Mieczysław. 1961. *Niektóre perspektywy porównawczych studiów literackich w Polsce*. „Przegląd Humanistyczny” no 5, pp. 68–79. (In Polish)

- Dąbrowska Magdalena. 2003. *Rosyjska opowieść sentymentalna przelomu XVIII i XIX wieku*. Warsaw: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. (In Polish)
- Dąbrowska Magdalena. 2013. *Recepcja dramaturgii Augusta von Kotzebuego w Rosji w świetle czasopism przelomu XVIII i XIX wieku*. In: *Homo Communicans III*. Eds Janaszek K., Miturska-Bojanowska J. Szczecin, Volumina.pl, pp. 65–74. (In Polish)
- Fedorov Vasilij. 1817. *Liza, ili sledstvie gordosti i obol'senia. Drama v 5 dejstviah* [Liza, or the Consequences of Pride and Seduction, the drama in five acts]. *Sočinenie V. Fedorova. Zaimstvovannaâ iz bednoj Lizy G-na Karamzina*. Ed. 2. Moscow, V Tipografii V. Plavil'shikova. (In Russian)
- Fedorov Vasilij. 2005. *Liza, ili sledstvie gordosti i obol'senia. Drama v 5 dejstviah*. [Liza, or the Consequences of Pride and Seduction]. In: *Drug nesčastnyh, ili Probuždenije serdca. Dramaturgiâ russkogo sentimentalizma*. Ed. Pivovarova N.S. Moscow, Izdatel'stvo "GITIS", pp. 165–198. (In Russian)
- Fomič Sergej. 1982. *Gribojedov v Peterburge* [Gribojedov in Saint Petersburg]. Leningrad, Lenizdat. (In Russian)
- Ispolin ruskoj slovesnosti. K 250-letiu so dnâ roždeniâ Nikolaia Mihailoviča Karamzina. Katalog vystavki* [A Titan of the Russian Literature. Nikolay Mikhailovich Karamzin's 250th Birthday Anniversary]. 2016. Moscow, Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka. (In Russian)
- [Karamzin Nikolaj]. 1792. *Bednaâ Liza* [Poor Liza]. "Moskovskij žurnal" Vol. 6, no 3: 238–277. (In Russian)
- [Karatygin Petr]. *Zapiski Petra Andreeviča Karatygina 1805–1879* [The Notes by Pyotr Andreevich Karatygin 1805–1879]. Available at: https://royallib.com/read/karatigin_petr/zapiski_petra_andreevicha_karatigina_18051879.html#0 (Accessed 02 March 2021). (In Russian)
- Kocebuv Avgust. 2005. *Nenavist' k lüdâm i raskayanie* [Menschenhass und Reue]. In: *Drug nesčastnyh, ili Probuždenije serdca. Dramaturgiâ russkogo sentimentalizma*. Ed. Pivovarova N.S. Moscow: Izdatel'stvo "GITIS", pp. 199–275. (In Russian)
- Kowalczyk Witold. 1985. *Proza Mikolaja Karamzina. Problemy poetyki*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. (In Polish)
- Liza, ili sledstvie gordosti i obol'senia, drama v 5 dejstviah* [Liza, or the Consequences of Pride and Seduction, the drama in five acts]. 1811. "Vestnik Evropy" Vol. LIX, no 17, pp. 65–66. (In Russian)
- Mazurek-Wita Halina. 1987. *Dramat rosyjski okresu Oświecenia (1765–1825). Ze studiów nad komedią i gatunkami pokrewnymi*. Katowice: Uniwersytet Śląski. (In Polish)
- Mazurek-Wita Halina. 1988. *Tytuł w strukturze ideowo-artystycznej dramatów rosyjskich z lat 1760–1825*. "Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze" no 11, pp. 7–17. (In Polish)
- Nikolaj Mihailovič Karamzin* [Nikolay Mikhailovich Karamzin]. *Ukazatel' trudov, literatury o žizni i tvorčestve 1883–1993*. 1999. Ed. Liberman A.A. Moscow, Izdatel'skaâ firma "Vostočnaâ literatura" RAN. (In Russian)
- Rodina Tatiâna. 1961. *Russkoe teatral'noe iskusstvo v načale XIX veka* [The Russian Art of Theatre at the Beginning of the 19th Century]. Ed. Zograf N.G. Moscow, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR. (In Russian)
- Smolina Kapitalina. 2001. *Russkaâ tragediâ. XVIII vek. Evolücia žanra* [The Russian Tragedy. 18th Century. The Evolution of the Genres]. Moskva, IMLI RAN "Nasledie". (In Russian)
- Toporov Vladimir. 1995. "Bednaâ Liza" Karamzina. *Opyt pročtenia* [The "Poor Liza" by Karamzin. An Attempt at Interpretation]. Moscow, Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet. (In Russian)
- Zagorski Mihail. 1940. *Puškin i teatr* [Pushkin and a Theatre]. Moskva–Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo "Iskusstvo". (In Russian)
- Žiharev Stepan. *Zapiski sovremennika* [The Notes by the Contemporary Man]. Available at: http://az.lib.ru/z/zhiharew_s_p/text_0040.shtml (Accessed 01 March 2021). (In Russian)